

Kárpátalja főbb iskolatípusai 1938-1944 között

Kárpátalja politikai behatárolását első ízben a Károlyi-kormány által 1918-ban elfogadott X. Néptörvény rögzítette, mely kimondta a Ruszka Krajna Autonóm Terület megalakítását. Az 1919. szeptember 10-én Saint-Germain-en-Laye-ban aláírt szerződés értelmében a terület Podkarpatszka Rusz néven a Csehszlovák Köztársaság fennhatósága alá került.

1938. október 11-én autonóm kormány alakult Bródy Andrással az élen. Október 26-án Volosin Ágoston került az elnöki posztra. Az 1938. november 2-i első bécsi döntés alapján a terület egy része Magyarország fennhatósága alá került. Kárpátalja új székhelyéül Volosin Ungvár helyett Husztot teszi meg. 1939 márciusának közepétől azonban a terület egésze Magyarország részévé válik.

Az 1938. évi területrendezés eredményeként közigazgatásilag az ungvári járást az Ungvár székhelyű Ung vármegyéhez, a beregszászi, munkácsi, tiszaujlaki járásokat a Beregszász székhelyű Bereg és Ugocsa egyesített vármegyékhez csatolták. Az 1939. évi területrendezés nyomán Bereg és Ugocsa vármegyét kettéválasztották, a Beregszász székhelyű Bereg vármegye a beregszászi, munkácsi járásokat, a Nagyszőlős székhelyű Ugocsa vármegye a nagyszőlősi járást, valamint a Máramarossziget székhelyű Máramaros vármegye többek között a técsői járást foglalta magába.

A ruszinlakta vidékeket a vármegyerendszertől elkülönülő közigazgatási terület, az Ungvár székhelyű Kárpátaljai Kormányzóság egyesítette, mely három kirendeltségre oszlott: ungi Ungvár székhellyel, beregi Munkácsi székhellyel és máramarosi Huszt székhellyel.

Az 1944 után a Szovjetunióhoz csatolt területrészt ismét a trianoni határokat vette figyelembe.

Tekintettel a régió fentebb vázolt sajátos közigazgatási rendszeréhez 1938 és 1944 között, a tanügyigazgatás sem mutat egységes képet ebben az időszakban. Az 1939-1940. évi területrendezések nyomán tárgyalt régiók iskoláit három tankerülethez sorolták be. A 6.070/1939. M.E. rendelet a kassai tankerülethez csatolta Ung vármegye, Bereg és Ugocsa közigazgatásilag egyelőre egyesített vármegyék tanintézeteit. A 7.880/1940. M.E. rendelet kiemelte ennek Ugocsa vármegyét és Máramaros vármegyével együtt a szatmárnémeti tankerülethez csatolta.

A Kárpátaljai Kormányzóság területén az iskolaügyek mint önálló tankerületben az 1939 júniusában megalakult kormányzói biztosi hivatal tanügyi osztályának hatáskörébe tartoztak. A kárpátaljai iskolák közül 1941-ben az aknaszlatinait és a técsőit Máramaros, a nagyszőlősit és a királyházait pedig Ugocsa vármegyéhez, azaz a szatmárnémeti tankerülethez helyezték át. A nagy iskolavárosok közül Ungvár és Munkács tanintézetei, mivel e két város egyidejűleg két-

két közigazgatási terület részét képezte - az első a Kárpátaljai Kormányzóság és ezen belül az ungi közigazgatási kirendeltség székhelye, valamint Ung vármegye székhelye, a második pedig a Kárpátaljai Kormányzóság beregi kirendeltségének székhelye és a Beregszász székhelyű Bereg vármegyének is része -, két tankerülethez, a ruszin tannyelvűek a kárpátaljaihoz, a magyar tannyelvűek a kassaihoz tartoztak.

A népiskola mellett a régió alapvető iskolatípusai a polgári iskola és a gimnázium voltak.

A polgári iskolák tekintetében tárgyalt régióink sajátos helyzetben volt. Csehszlovákia polgári iskoláit az államfordulat húsz évvel korábban két változatban találta. Az Ausztriához tartozott cseh, morva és sziléziai polgári iskolák háromosztályúak, míg a szlovenszkói és a kárpátaljai iskolák magyar rendszerű négyosztályos iskolák voltak. Szlovenszkó polgári iskoláit az 1925-1926. tanévtől háromosztályúvá reorganizálták. Kárpátalja polgári iskoláit az 1933-1934. tanév végével szervezték unifikált polgárivá. A megszűnt 4. osztály helyébe 1935. szeptember 1-jével megszervezték az előkészítő osztályt, 1937. szeptember 1-jétől pedig felállították az ún. egyéves tanfolyamot, mely megfelelt a polgári iskola 4. évfolyamának. A polgári iskolai tanulmányok csak ezen tanfolyam elvégzésével voltak befejezetteknek tekintve. Ilyen kurzust azonban nem szerveztek minden polgáriban, ami a tananyag elsajátításának minőségében tapasztalható ingadozás, a tannyelvűek különbözősége miatt az előző három osztályban, nem lehetett eredményes.

Az 1939-1940. évi területrendezések eredményeként a polgári iskolák szervezeti tekintetben ismét négyosztályosak lettek.

Ungváron Trianon előtt 2 polgári iskola volt: 1 állami polgári fiúiskola (1914) és 1 állami polgári leányiskola (1901-től református, 1904-től állami). Az 1919-1920. tanévtől a fiú polgári helyébe ruszin tannyelvű vegyes polgári lépett, ahol az 1920-1921. tanévtől indítottak magyar párhuzamos osztályokat. A leány polgári helyén 1920 februárjában szlovák tannyelvű polgári iskola indult, ahol az 1923-1924. tanévtől cseh párhuzamos osztályok voltak. Az 1937-1938. tanévtől a szlovák és a cseh polgárit különválasztották.

1938 novemberében a cseh és szlovák polgári iskolákat bezárták, a ruszin polgári helyett ismét megnyíltak a magyar fiú és leány polgári iskolák, a ruszin és szlovák tanulók a párhuzamos osztályokba kerültek. Az 1939-1940. tanévtől a ruszin és szlovák osztályok számára önálló kéttannyelvű polgári iskolát nyitottak.

Az egyetlen felekezeti polgári görög katolikus leányiskola ugyancsak Ungváron, melynek jogelődje az 1875-ben megnyílt hatosztályos, majd nyolcosztályos népiskola, ahol az 1879-1880. tanévtől szervezték át a felső négy osztályt polgári iskolává. A másik vegyes illetésű városban, Munkácson az első polgárit 1882-ben szervezték a leányok számára; az 1920-1921. tanévben egybeolvasztották az 1916-ban indított fiú polgárral. Ekkortól 1939-ig ruszin és magyar tannyelvű volt, az 1939-1940. tanévtől ismét önálló magyar polgári (fiú- és leányiskola). Az 1939-1940. tanévben még három polgárit nyitottak: állami magyar-országi tannyelvű fiú- és leányiskolát, állami német tannyelvű koedukációs iskolát és zsidó polgári leányiskolát.

A kárpátaljai tankerület polgári iskolái: Huszton magyar és magyar-orosz tannyelvű fiú és leány polgári iskola (1897-ben nyílt meg, 1920-tól ruszin tannyelvű volt, az 1933-1934. tanévben önálló cseh polgárit is nyitottak, az 1939-1940. tanévtől ruszin és magyar tannyelvű), a zsidó polgári fiú- és leányiskola (az 1940-1941. tanévben indult, tannyelve magyar, tanterve ugyanaz, mint az állami polgári iskolákban), a nagybereznai magyar királyi állami ruszin tannyelvű koedukációs polgári iskola (1920-ban nyílt meg, 1924-től cseh-szlovák tannyelvű párhuzamos osztályokat indítottak, melyek az 1934-1935. tanévtől önállósodtak, 1939-től csak ruszin polgári), a szerednyei magyar királyi állami ruszin tannyelvű vegyes polgári iskola (1937-ben nyílt meg mint ruszin polgári, a szlovák párhuzamos osztályokkal működő polgári az első bécsi döntés után szűnt meg), a perecsenyi állami ruszin és magyar tanítási nyelvű koedukációs polgári iskola (alapítva 1921-ben), a szolyvai magyar királyi állami ruszin tannyelvű polgári fiú-és leányiskola, rahói polgári iskola (1941-től). Az 1939. évi második feléről való címtár szerint polgári iskolája volt még Aknaszlatinának, Alsóvereckének, Körösmezőnek, Nagybocksónak, Nagylucskának, Ökörmezőnek, Szentmiklósnak, Szobráncnak és Técsőnek.

Külön kell foglalkoznunk Bilkével. Itt 1923-ban nyílt meg a polgári iskola. 1938-ban átvette helyét a ruszin gimnázium, amely a beregszászi gimnáziumban október 24-27. között Bródy András, a kárpátaljai ruszin kormány elnöke rendeletére ide telepített ruszin osztályaiból szerveződött. A bilkei állami ruszin gimnázium a szülők, sőt a kárpátaljai kormányzói biztos harcai ellenére 1940-ben megszűnt, s helyette újjászervezték a ruszin tannyelvű polgárit.

A nagyszőlősi polgári iskola 1940-ig a kárpátaljai tankerülethez tartozott, majd a közigazgatási beosztás módosítása következtében a szatmárnémeti tankerülethez lett csatolva (alapítva 1880-ban, 1920-tól ruszin tannyelvű, a magyar osztályokat fokozatosan leépítették, az 1926-1927. tanévtől cseh párhuzamos osztályokat szerveztek, 1935-ben a ruszin és a cseh polgári különvált, 1939. május 1-jével magyar párhuzamos osztályokat állítottak fel, az 1939-1940. tanévet magyar és ruszin osztályokkal kezdték). 1941. március 3-án vette át a királyházi magyar királyi állami magyar és magyar-orosz tanítási nyelvű koedukációs polgári iskolát a kárpátaljai terület kormányzói biztosától a szatmárnémeti tankerület (az iskola alapítva 1932-ben).

A régi többi gimnáziuma Ungváron, Munkácson, Huszton és Beregszászon helyezkedett el. (Ez utóbbinak polgári iskolája is volt.)

Ungváron a csehszlovák korszak végén ruszin tannyelvű reálgimnázium, csehszlovák tannyelvű reálgimnázium és héber gimnázium működött. Az első bécsi döntés után a két első diákjai nagy számban átjelentkeztek a perecsenyi állami ruszin gimnáziumba. November 17-én megkezdődött a tanítás az ungvári ruszin gimnáziumban, mely magyar tannyelvű lett ruszin párhuzamos osztállyal. 1939 márciusában a terület magyar fennhatóság alá kerülésével megszűnt a perecsenyi gimnázium, a diákok egy része visszatért az ungvári gimnáziumba.

Az 1940-1941. tanévtől a gimnáziumból kiváltak a leányosztályok és számukra önálló tanintézetet hoztak létre magyar királyi Árpádházi Szent Erzsébet-leánygimnázium néven.

Az 1941-1942. tanévtől a fiúgimnázium kettévált magyar királyi állami ruszin tanítási nyelvű gimnáziumra (az évkönyv szerint működésének első éve) és magyar tannyelvű állami gimnáziumra, mely az 1613-ban a Zemplén megyei Homonnán alapított és 1646-ban Ungvárra áthelyezett középfokú tanintézet örökébe lépett és felvette az alapítóról a Drugeth nevet.

Az 1939-1940. tanévben teljes nyolcosztályos gimnáziummá váló héber középiskola 1934-ben nyílt meg. Tanulólétszáma 1938 és 1942 között megduplázódott.

Munkácson a csehszlovák időszakban állami reálgimnázium működött koedukációs ruszin és cseh-szlovák tagozatokkal (1868-ban nyílt meg a város nyilvános jogú magán alreálgimnáziuma, 1875-től állami aligimnázium, 1890-től fokozatosan nyolcosztályú főgimnáziummá bővítik, 1919-től ruszin reálgimnázium, 1925-től cseh tagozattal). Az 1938-1939. tanév elején a ruszin tagozat 34 osztályába 1479, a cseh-szlovák tagozat 12 osztályába 389 tanuló iratkozott be. Ezzel a tanintézet a csehszlovák állam legnépesebb középiskolája volt. 1938. november 3-tól szünetelt a tanítás. November 22-től a tanintézet ismét megnyitotta kapuit, mint magyar tannyelvű gimnázium ruszin párhuzamos osztályokkal. Az 1940-1941. tanévtől a magyar gimnázium Árpád fejedelem nevét vette fel. Az 1939-1940. tanévtől ugyanis a ruszin tagozat számára önálló állami gimnáziumot nyitottak. Itt tették le a pótvizsgáikat az 1939. szeptember 1-jével megszüntetett szolyvai magyar királyi állami magyar-orosz gimnázium növendékei.

1938 novemberében, amikor a kárpátaljai kormány hatásköréből kikerült az ungvári, a munkácsi és a beregszászi gimnázium, kárpótlásul felállították a percsenyi, szolyvai, bilkei, rahói, beregrákosi állami reálgimnáziumokat, valamint a Szent Bazil rend által fenntartott ungvári gimnázium helyett a nagybocskóit, de már a cseh párhuzamos osztályok nélkül. Ezek mind a nagybocskói Szent Bazil rendű gimnázium és a szolyvai állami reálgimnázium kivételével nyolcosztályú reálgimnáziumok voltak.

Az első bécsi döntés után a munkácsi állami reálgimnázium tanulóit a kárpátaljai kormány Szolyvára irányította, ahol a beiratkozások 1938. november 8-tól december 8-ig tartottak. Mivel a beiratkozottak száma meghaladta az ezret, a tanügyi kormány három részre osztotta a növendékeket Rahó, Szolyva és Beregrákos között. A rahói reálgimnázium lett az anyaintézet, mint ilyen nyolcosztályú, fiókiintézetei lettek a szolyvai hatosztályú és a beregrákosi hétosztályú gimnáziumok (1938. december 11-ével). A rahói gimnázium 1939. március 15-ig működött - az addig csak elemi iskolával rendelkező Rahón 1923-ban nyílt meg a ruszin polgári; 1927-től cseh párhuzamos osztályokkal bővült; a két polgári az 1929-1930. tanévben önállósult, 1937-ig azonban közös igazgatójuk volt; a cseh tannyelvű polgári 1939 decemberének végén szűnt meg, a ruszin tannyelvű pedig 1939. szeptember 1-jével a kárpátaljai kormányzói biztos rendelete értelmében azzal az indokkal, hogy átszervezik a rahói gimnáziumot: a magyar katonai közgazgatás négy évfolyamos magyar királyi állami magyar-orosz tannyelvű gimnáziummá szervezte át. 1941. május 24-ével a vallás- és közoktatási miniszter rendelete értelmében beszüntette működését, helyette "a helyi körülményeknek és viszonyoknak jobban megfelelő típusú középfokú iskola" - polgári iskola létesült.

Visszatérve Munkácshoz, a város zsidó gimnáziuma 1924-ben nyílt meg, 1925-ben nyert nyilvánossági jogot. 1939-től fokozatosan megszűnt a koedukáció az alsó tagozatban. Ezzel párhuzamosan kifejlődött a zsidó leány polgári iskola, mint a gimnázium testvérintézete, melynek jó eredménnyel végző tanulói a gimnáziumban folytatták tanulmányaikat.

A huszti gimnáziumban - 1921-ben nyílt meg az állami polgári iskolában, az 1924-1925. tanévben volt az első érettségi vizsgálat, az 1925-1926. tanévben fokozatosan reálgimnáziummá alakították, az 1929-1930. tanévtől a ruszin osztályok mellé cseh tannyelvű osztályokat nyitottak, melyekben az 1936-1937. tanévben volt az első érettségi vizsgálat - az 1938-1939. tanévben a háborús események miatt alig folyt tanítás, az épületet az első bécsi döntés után több menekülő hivatal kisajátította. Kárpátalja magyar fennhatóság alá kerülésével a cseh párhuzamos osztályok helyét magyar nyelvű osztályok foglalták el.

Az 1895-ben főgimnáziummá váló beregszászi középiskola a csehszlovák időszakban ruszin tannyelvű volt, magyar párhuzamos osztályokkal (s ebben a minőségben az egyetlen volt a területen), az első bécsi döntés után ismét magyar tannyelvű lett (ruszin osztályok sorsáról ld. fentebb a bilkei gimnáziumot).

1944 őszén, miután a szovjet hadsereg fennhatósága alá került a terület és az ügyek irányítását a Kárpátontúli Néptanács vette a kezébe, a régió minden gimnáziumában beszüntették a magyar nyelvű oktatást. A magyar iskoláztatás jogfolytonosságát a népiskolák és a polgári iskolák vitték tovább. A Kárpátontúli Néptanács 1945. július 3-i hatállyal szervezte át a terület közoktatási rendszerét. Az 1945-1946. tanévtől a népiskolák, polgári iskolák és gimnáziumok megszűntek, helyükbe a négyosztályos elemi, a hétosztályos (két fokozatú: 4+3) nem teljes középiskola és a tízosztályos (három fokozatú: 4+4+3) középiskola lépett.

Kárpátalján az 1953-1954. tanévben indult a terület háború utáni első négy magyar tannyelvű középiskolája Mezőváriban, Nagyberegen, Mezőkaszonnyban és Nagydobronyban.

Ma az általános iskolai képzés kilenc éve, a középiskola elvégzéséhez plusz három osztályt, azaz tizenegy osztályt kell elvégezni. Ukrajna függetlenné válása óta jelent meg az új iskolatípus, a gimnázium. A magyar tannyelvű gimnáziumok sorában már négy évfolyamos a beregszászi és két évfolyamos a nagybereg-i református gimnázium. Az elsőt nyolcosztályosra, a másodikat négyosztályosra tervezik.